

PUBLICISTICA LUI LIVIU REBREANU

Alina DORLE*

Liviu Rebreanu's Journalism

Abstract: Liviu Rebreanu is a strong intellectual presence and, at the same time, enjoyed a great social prestige. His literary talent and work capacity have ensured a spectacular critical reception and a great public success.

Without a political engagement and ideological involvement, the journalist Liviu Rebreanu records with an acute observation sense the dynamic rhythms of the social and political life in interwar Romania: the succession in power of political parties, the pros and cons of parliamentary democracy, the crisis of capitalism, the mirage of western forms, the apparition and development of extreme ideological phenomena and the development and downfall of the royal dictatorship.

Keywords: *writer, journalist, journalism, ideology, parliamentarism, politics*

Anii '30 îl înfățișează pe Liviu Rebreanu ca pe o prezență intelectuală puternică, beneficiind de un statut de excelență în cadrul breslei scriitoricești și de un prestigiu social în continuă consolidare.

În plan literar, Rebreanu se afirmase ca inovator al romanului românesc modern ce surprinde problematica psiho-socială complexă a țărânului român și își dobândise renumele de *fin observator* al mecanismelor socio-politice de la început de secol XX, urmărind, dincolo de aspectele unui realism obiectiv cu caracter de frescă, dinamica interioară a spiritualității românești și a mentalului colectiv popular, surprins în angrenajul transformărilor și tendințelor epocii. Talentul literar și capacitatea de muncă, receptarea critică spectaculoasă, succesul uriaș pe care l-a avut la public, constant și fără emoția diminuării tirajelor – este de remarcat faptul că Rebreanu se numără printre pușinii scriitori care au putut să-și asigure existența materială din această meserie – i-au fixat ferm locul în elita socio-culturală interbelică. Astfel, între 1926-1932, Rebreanu deține funcția de Președinte al Societății Scriitorilor Români, în decembrie 1929 este ales director al Teatrului Național din București (o funcție mult râvnită în acei ani, tocmai prin faptul că teatrul reprezenta un prim focar de efervescență cultural-mondenă), cunoscând însă, cu acest prilej, disconfortul numeroaselor atacuri și scandaluri de presă.¹ Numirea în conducerea unor

* Lector asociat dr., Facultatea de Litere, Universitatea Tehnică Cluj-Napoca, str. Victoriei nr. 76, Baia Mare.

¹ Conflictul cu Nichifor Crainic sau cu Pamfil Șeicaru sunt amintite frecvent în jurnalele și însemnările sale memorialistice.

proiecte de organizare și dezvoltare a culturii și artei, sub titulatura de *Direcția Educației Poporului*, din inițiativa lui Iuliu Maniu, prim-ministru în aceea perioadă, înteește atacurile vehemente la adresa scriitorului.

Tot mai dezamăgit de dificultățile întâmpinate în culisele scenei politice și culturale bucureștene – aspect care constituie de altfel geneza romanului *Gorila* – se retrage în anii următori pe făgașurile creației literare și se implică activ în colaborarea și conducerea unor reviste culturale din epocă (este director al revistei *România literară*, colaborator al revistelor *Adevărul literar și artistic*, *Viața românească*, *Gazeta literară*, *România* etc.), conferențiază în cadrul Astrei sau participă la diferite congrese internaționale, de tipul PEN-Club sau în Londra, ca vicepreședinte al Radiodifuziunii Române. După repetate tergiversări, destul de frustrante pentru scriitor, este ales membru al Academiei Române în 1939, moment care îi aureolează superlativ prestigiul și îi încoronează activitatea intelectuală.

În climatul controversat al epocii, când intelectualii, în cvasitotalitatea lor, adoptau anumite poziții și atitudini politice, iar cei mai mulți se raliau la structurile ideologice consacrate, Liviu Rebreanu se consacră cu desăvârșire unei *obiectivități principiale*, căreia îi rămâne fidel pe tot parcursul sinuos al traiectoriei istorice, limitându-se la asumarea unui rol de observator detașat, neutru al fenomenelor socio-politice și culturale. Este în fond aplicarea în plan social a aceluiași principiu al obiectivității naratologice, al perspectivei detașate, pe care Rebreanu și-l asumă nu doar în domeniul literar, ci și în viața publică, în pozițiile luate în fața evenimentelor politice și sociale sau chiar în elementaritatea gândirii sale conceptuale: „*Scriitorul* – afirmă autorul într-un interviu² – *să fie deschis evenimentelor și vieții din afară; să se lase impresionat de ele, emoționat chiar. Fără să li se robească.*”. Neangajat politic și neimplicat ideologic, în manifestările sale ca scriitor, fie literare, fie jurnalistice – biografii și exegeții săi, amintesc frecvent de rezistența acerbă a scriitorului în fața oricăror ispite electorale³ – Liviu Rebreanu privește din exterior și înregistrează cu un acut simț al observației, tumultozitatea vieții politice și sociale a României interbelice: perindarea intempestivă a partidelor politice la guvernare, avantajele și minusurile democrației parlamentare, a capitalismului coercitiv, mirajul formelor occidentale atât de râvnite, apariția și dezvoltarea fenomenelor ideologice extremiste, cu toate consecințele nefaste ale manifestării lor, ascensiunea și degenerescența dictaturii carliste. Mai deplânge abaterea culturii române de la directivele spiritului național, dar și proliferarea semidoctismului politic și cultural, cauzator de decadentă generală.

² Liviu Rebreanu, *Jurnal II*, Editura Minerva, 1984, p. 282.

³ Niculae Gheran, Andrei Moldovan, *Liviu Rebreanu prin el însuși*, Editura Academiei Române, București, 2008, p. 61.

Obiectivitatea sa emblematică îi asigură indubitabil libertatea în gândire și neîngrădirea conștiinței între limitele unor paradigme ideologice. Această situație îl ferește de riscul denaturării realității factual istorice, prin pasiunea implicării, mai ales în contextul unor puternice pulsiiuni colective, cum erau cele stârnite de acțiunile energice și adesea violente de pe scena politică. Poziția obiectivă a lui Rebreanu rezidă tocmai în non-atașamentul său la vreun partid sau program ideologic, fără a exclude însă prin aceasta, manifestarea unei doze de sensibilitate și trăire simpatetică față de desfășurarea evenimentelor care afectează destinului istoric al țării. Desigur că această emoție, concretizată deseori în speranța și încrederea acordată debutului unor fapte și acțiuni politice, deturnată mai apoi, aproape invariabil, în dezamăgire profundă, nu trece dincolo de jurnalele sale intime, de operele memorialistice sau de câteva din interviurile acordate. De pildă, într-un interviu acordat lui Nicolae Gheran, Puia Florica Rebreanu⁴ vorbește deschis despre neutralitatea și lipsa angajamentului politic, ca mentalitate structurală și atitudine constantă a scriitorului: „*Tatăl meu a fost în afara oricărui cadru de partid. Nu și-a făcut din crezul său artistic nici un act de adeziune la vreo mișcare politică a vremii lui. Își reclama o independență de gândire pe care, în mai toate cazurile, o și teoretiza ca general valabilă creatorilor din sfera artei. Politicianismul îi repugna. Asta nu înseamnă că se izola într-un turn de fildeș. Privea cu un ochi atent la tot ce-l înconjura, la schimbările politice și sociale din actualitatea imediată, rezervându-și dreptul de a extrage din cotidian numai ceea ce putea să-i nutrească imaginația creatoare. (...) Optimist, copilăros chiar, spera mai de fiecare dată ca programele formulate în epocă să fie benefice în istoria neamului. (...) rotația aceluiași partide politice la cârma țării începuse de mult să-l dezamăgească: alte acțiuni, lăturalnice, de opoziție, frapante o clipă avau să-l amărească și mai mult.*”

Chiar și obiectivitatea în artă cunoaște în viziunea romancierului o oarecare relativizare, ceea ce poate însemna o ușoară vibrație emoțională în fața realității transfigurate artistic în operă. El însuși mărturisește: „*Mă feresc să subliniez cu orice preț semnificația cutărei întâmplări în dauna alteia. Dar trebuie să mărturisesc că, în mod absolut, lucrul acesta nu este cu puțință întotdeauna. Simpatia mea fie pentru o întâmplare, fie pentru un personaj transpiră totuși. Ea trece ca un fluid până în inima cititorului. Dacă n-ar fi așa, artistul ar fi un Dumnezeu. Dar nu e.*”⁵ Efectul implacabil al resorturilor psiho-emoționale în evaluarea mediului de observație transpare și în planul non-ficționalului, în domeniul politic sau social. Remarcile și considerațiile autorului întrezărite printre paginile confesive sau chiar printre unele articole publicistice trădează un instinctual simț al

⁴ interviu publicat în Liviu Rebreanu, *Jurnal II...*, În loc de postfață, p. 386.

⁵ Nicolae Gheran, Andrei Moldovan, op.cit., p. 301.

ierarhizării valorilor și al asumării cu pasiune a primatului spiritual național. Ideile și concepțiile sale în raport cu realitatea istorică imediată se încadrează, dincolo de obiectivitatea invocată, în cadrele largi ale unui naționalism primar, organic, elementar în configurarea identității naționale de după Marea Unire și în conturarea unui specific cultural care să valorifice plener patrimoniul spiritualității românești.

Pornind de la ideea că „romancierul trebuie să aibă un duh național”, să fie „prins adânc cu întinse rădăcini de pământul unei țări, din care-și trage seva”, Liviu Rebreanu⁶ reclamă necesitatea unui puternic spirit național în emanciparea „neamului nostru tânăr în cultură” și deschide prin aceasta directivele canalizării energiei creatoare înspre desăvârșirea ideii specificului național. Până la un moment dat, viziunea sa despre primatul spiritului național în opera de artă coincide cu cea a lui Octavian Goga, din perioada în care acesta milita fervent pentru întregirea și pentru consolidarea spirituală a țării nou formate. „Umblând prin Transilvania simți la fiecare pas nevoia propagandei românești”⁷, exclama Rebreanu în primii ani de după Unire. Prin urmare, acordă deocamdată credit activismului politic al poetului *Cântecelor fără țară*, în virtutea ideii că „scriitorii au pregătit mai bine războiul unirii celei mari, decât politicienii și militarii. Scriitorii au fost cercetașii unirii. Scrisul lor a ținut viu sentimentul românesc pretutindeni.”⁸ Cu toate acestea, el nu își reprimă nemulțumirea față de rezultatele minimale ale mandatului ministerial al confratelui său ardelean, reproșându-i incapacitatea de a rămâne în afara partizanatului politic.

El pledează pentru concertarea tuturor energiilor sufletești ale neamului pentru configurarea unui nivel creator și al unui statut dinamic și de impact al vieții culturale care să se poată impune atât în contextul culturii europene, cât și în fața aportului cultural substanțial al minorităților naționale ale României Mari: „Țara noastră, devenind mare, a devenit și un câmp de luptă pentru supremația culturală. Germanii, ungarii, rușii ajunși sub dominația românească nu vor fi cu adevărat dominați decât în ziua în care vor recunoaște cel puțin egalitatea noastră culturală”⁹. Autorul își exprimă ideile cu franchețe, într-o vădită tentativă de direcționare a atitudinii publice și de educare a maselor, în vederea promovării culturii cu specific național. În acest sens, *cartea românească ar putea fi și ar trebui să fie - în opinia sa - mijlocul cel mai eficace pentru unificarea și consolidarea sufletească a României noi*¹⁰.

⁶ idem, pp. 264, 266.

⁷ Liviu Rebreanu, *Ministerul propagandei*, în *Opere 16, Însemnări de-o zi*, Ed. Minerva, 1995, p. 176.

⁸ idem, *Octavian Goga, Ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice*, în *Opere 16....*, p. 179.

⁹ Liviu Rebreanu, *Artele și Ministerul artelor*, în *Opere 16....*, p. 200.

¹⁰ idem, *Direcția literelor*, în *Opere 16....*, p. 224.

Atitudini publicistice. Factorul național în cultură

Este de remarcat faptul că opera publicistică a lui Rebreanu este în mare parte formată din articole cu o tematică literară variată, desfășurată pe teritorii culturale întinse de la *Nuvele japoneze*, la *Sarath Kumar Ghosh*, *Washington Irving* sau *Gorki* și până la numele consacrate ale culturii europene, cum ar fi *Zola*, *Balzac*, *Tolstoi* sau *Nietzsche*, oprindu-se sporadic și asupra valorilor culturii noastre. Acestea sunt însă articole succinte, chiar lacunare, mici notații de lectură, fără pledoarii exagerate sau pretenții exegetice exprese, dând adesea impresia de mici „popasuri” printre țări și culturi. Există însă o serie de articole, cum ar fi *Europenism sau Româanism?*, *Cumplita nesimțire religioasă a poporului nostru?*, *Presa și cultura*, *Xenofilie*, *Comploturi*, *Tradiționalismul*, *Patria Româenască*, *Marea înviere*, *Moartea parlamentarismului* și altele care abordează teme socio-culturale și politice, vizând în mod special realitatea frustră a anilor '30 și '40. Aceste articole reflectă atitudinile și pozițiile ferme ale autorului pentru afirmarea specificului național și mai ales pentru formarea unei conștiințe naționale care să reverbereze benefic și fecund în cultură și în viața politică și socială.

Opiniile și dezideratele ce răzbat aici corespund îndeaproape viziunii idealiste și spirituale a tinerei generații de intelectuali, intrați cu prosepțime în dezbateră de idei a anilor '20 – în mare parte, *criteroniști* de mai apoi – drept pentru care, până la un punct, mai exact până în momentul în care această grupare intelectuală alege activismul politic, ideile lui Rebreanu se armonizează cu concepția despre misiunea noii generații, asumată fervent în termenii unui ideal spiritual românesc: emanciparea culturală a României, prin preeminența spiritului național.

Romancierul pledează așadar pentru promovarea ideilor ce alcătuiesc în fond substanța retorică a ideologiei de dreapta, cultivată acerb de către tinerii înflăcărați, fără însă a se ralia formal la activismul lor și fără a face parte din structurile specifice generației lor, nici măcar ca îndrumător sau inspirator, cum au fost de pildă Nae Ionescu sau Nichifor Crainic. Rebreanu nu se angajează în emiterea unor teorii politice sau concepte ideologice distincte – spiritul său creator rămâne fidel literaturii – dar atitudinile și ideile sale răspund, prin prisma observațiilor obiective, realităților sociale și politice reclamate nestingherit de noua generație. În acest sens, articolele menționate abundă în pledoarii pentru ideea specificului național, pentru respingerea internaționalismului, a formelor occidentale ale capitalismului brutal sau pentru anihilarea corupției și a politicianismului din sânul partidelor consacrate, pentru valorificarea tradiției ca pondere primordială în afirmarea civilizației sau angajarea presei pe linia culturii naționale. Nu îi este străină nici ideea, de succes în epocă, atât în cercurile de dreapta, cât și

în cele de stânga, a „omului nou”, ca deziderat-panaceu ce reclamă imperios schimbarea mentalității individuale și colective.

În unele articole sporadice, ca de pildă în *Asta-i literatură...*, critica la adresa corupției și a politicianismului veros se ascute într-o ironie usturătoare, frapantă, de-a dreptul neobișnuită pentru stilul autorului. Nervul sarcastic, care în acest articol amintește de retorica celor mai impetuoși activiști ai extremei drepte, este vizibil accentuat: „Din nenorocire trăim în epoca Pșepelinsky. Sute și mii de Pșepelinsky se lăfăiesc în averile stoarse de azi pe mâine, din favoruri politice sau din gheșefturi murdare, patronate și încurajate de politică. Și, de la înălțimea sacilor de bani, toți Pșepelinsky se uită cu dispreț la cei jupuiți de ei și, simțindu-se la adăpost de orice primejdie, zbiară fără pudoare: – Asta-i literatură... pentru ceata de Pșepelinsky care, ca niște lipitori, sug vloga țării, toate năzuințele cinstite ale celor fără bani sunt...literatură. Fiindcă ei, în loc de suflet au burtă... (...) Neamul Pșepelinskilor stăpânesc în parlament și în guvern și în toate marile demnități ale țării. Având puterea în mâini, au posibilitatea să se înmulțească în mod prodigios, să cuprindă în mrejele lor trecutul, prezentul și viitorul, să pervertească însuși sufletul poporului românesc. Încercările de împotrivire sunt dezarmate vertiginos în toate domeniile și prin toate mijloacele. Idealul lor este să transforme, cât mai curând, România întreagă într-o imensă burtă fără cap...”¹¹

Privirea scrutătoare a publicistului se oprește și asupra domeniilor profesionale în special asupra celor care au legătură directă cu domeniul cultural și condamnă subordonarea lor la politic: „Profesorii nu sunt ai partidelor, ci ai țării și ai viitorului neamului”¹² exclamă autorul în articolul foarte sugestiv intitulat *Calvarul profesorilor*. Pe același ton și cu același simț al obseravției critice, Rebreanu condamnă și aservirea presei față de politic: „Politica a cucerit toate paginile ziarului românesc și la noi, politica e sinonim cu ticăloșie, fiindcă e prezentă în toate fraudele, în toate relele.”¹³ Consecințele directe ale acestui fenomen duc la răsturnarea valorilor și la deturnarea rolului informativ al presei, chiar glisarea acestuia înspre o tendință manipulatorie, deoarece „pe măsură ce politica, sub nenumăratele ei forme specific românești, acaparează presa, dispar din ce în ce preocupările culturale. (...) Gazetarul român de azi are, în general, un dispreț profund pentru orice problemă culturală. Ultimul reporterăș care de-abia poate concepe o informație anodină se crede mult superior celui mai bun scriitor.”¹⁴ Și astfel, din ceea ce presa ar fi trebuit să fie, în concepția sa, și anume „canalizatorul fericirii omenești”, căci „s-a născut din setea de cultură a mulțimii”. Ea devine „un redutabil factor de

¹¹ Liviu Rebreanu, *Asta-i literatură*, în *Opere 16...*, p. 206.

¹² idem, *Calvarul profesorilor*, în *Opere 16...*, p. 212.

¹³ idem, *Presa și cultura*, în *Opere 16 ...*p. 223.

¹⁴ ibidem.

*descompunere socială.*¹⁵ Autorul observă că factorul degenerator al valorii în presă este chiar îndepărtarea ei de scopurile inițiale și adoptarea strategiilor comerciale, de sorginte americană, care cultivă curiozitatea patologică a senzaționalului, mai ales prin scandalurile politice sau mondene. În acest context, informația dobândește valoare doar dacă e „*tăvălită în noroi*”, iar presa nu mai poate fi altceva decât „*o licitație vajnică înspre dibuirea tuturor jосniciilor omenești.*”¹⁶ Soluțiile propuse de autor pe un ton cald, condescendent, contrastând oarecum cu gravitatea analitică a articolului, orientează din nou opinia publică pe drumul, considerat izbăvitor, al culturii: „*dând cuvenita atenție frământărilor culturale, presa va fi cel mai puternic element de cultură și cea mai bună călăuză a consolidării naționale.*”¹⁷ Temperarea vocii sarcastice în finalul articolelor sau găsirea unor soluții care trimit invariabil la cultură sau la ameliorarea situațiilor critice prin „*o vorbă bună!*”, căci „*bunătatea potolește pornirile nesocotite*”¹⁸, devine o notă distinctivă a stilului său publicistic. Este o dovadă în plus a prudenței și a stăpânirii de sine instinctive a celui care scrutează minuțios realitatea care-l înconjoară, supunând-o unei analize acerbe, fără a trece însă pragul afectiv al implicării totale.

Respingerea formelor occidentale de civilizație, chiar și cea a europenismului, se află în viziunea lui Rebreanu în strânsă corelație cu ideea afirmării specificului național ca temelie în emanciparea și dezvoltarea culturii române. Este factorul primordial care asigură în fond consolidarea spirituală a Unirii de la 1918 și afirmarea identității naționale ca destin istoric și cultural în traiectoria existențială a Europei momentului. Găsim aici un punct tangențial cu viziunea lui Cioran asupra destinului unei culturi *fără istorie* care se naște în umbra marilor civilizații și care își reclamă dreptul la existență proprie.

Momentul istoric de după Unire, aureolat de vitalitatea și entuziasmul juvenil al emancipării națiunii ar corespunde cu ceea ce, peste câțiva ani, Cioran numește *intrarea în istorie*. „*Neamul românesc de-abia își începe viața, azi iese la lumină ca un adolescent barbar, gol și strălucitor de frumos*”¹⁹ – exclamă încrezător romancierul. Rebreanu evidențiază premisele spirituale, culturale și civilizaționale ale noii configurații statale, învederând ca prioritate valorificarea fibrei autentice a specificului național pur, arhaic, nepervers de tentațiile civilizației occidentale și animat de proiecțiile vizionare ale unei conștiințe creatoare: *Sufletul românesc nu pornește din orașele de operetă, pete de murdărie pe veșmântul curat al neamului. Orașele românești se vor ridica din cultura românească, mâine*

¹⁵ ibidem, p. 222.

¹⁶ ibidem, p. 223.

¹⁷ ibidem, p. 224.

¹⁸ Liviu Rebreanu, *Calvarul profesorilor*, în *Opere* 16..., p. 213.

¹⁹ idem, *Zorile*, în *Opere* 16..., p. 214.

sau poimâine, simbolizând-o, reprezentând-o. Sufletul românesc pornește spre viață din câmpiile, văile, munții noștri unde s-a plămădit și a suferit. Acolo sunt milioanele descătușate din care izbucnește irezistibil și impetuos, naiv și falnic... Mâine va clădi din nimic orașe, și catedrale, și artă, și știință, toate potrivite cu firea lui adevărată, nouă, sănătoasă... sufletul românesc nu cunoaște Occidentul, dar se simte în stare să se realizeze deplin printr-o viață proprie.”²⁰

Entuziasmul prozatorului își are germeii într-un puternic impuls al conștiinței Unirii care, înfăptuită ca un act fundamental politic, într-un context general european, necesită pentru consolidarea ei, un aport psiho-spiritual și social considerabil, în stare să îi asigure coeziunea și fiabilitatea. E un impuls natural, organic care apare ca un stimulent esențial în mentalitatea epocii și pe care, de altfel, l-au cultivat și teoretizat – în conceptele unei ideologii de nuanță naționalistă, asimilată ulterior de forțele de dreapta – tinerii intelectuali ai **Generației '30**: „Cea dintâi misiune a tinerei generații – afirmă de pildă, unul din membrii ei de vază, filosoful Mircea Vulcănescu – este să asigure unitatea sufletească a românilor, uniți politicește prin sacrificiul generației de foc. Să șteargă deosebirile regionale în măsura în care înseamnă altceva decât nuanțarea unui aceluiași suflet național.”²¹

Românism vs europenism

Evocând „declinul Occidentului”, pe linia filosofiei lui Spengler, mult comentată în epocă, Rebreanu respinge cu vehemență influențele civilizației și culturilor apusene, a căror decadentă se resimte mai ales în scepticismul și nihilismul modernității, perceput ca element nefast și distrugător pentru evoluția spirituală a unei culturi naționale în creștere organică. „În Europa miroase a mort – constată emfatic publicistul, într-o perorație plauzibilă pe marginea unor notații de filosofie a culturii. *O lume se stinge după o viață glorioasă de un mileniu. (...) Și acum obosită, istovită, fără credință adevărată, fără speranțe, cariată de scepticism, se zvârcolește în spasmurile agoniei*”²² Drept pentru care, autorul pledează pentru primatul etnicului, „izvorul vieții noastre proprii” care țâșnește din „adâncurile sufletului românesc”. El sugerează, în nuanțe alegorice, efectele distructive ale occidentalismului asupra tinerei culturi naționale: „nu mi-e rușine de goliciunea noastră și trebuie să ne mândrim cu barbaria care e diagnosticul sănătății noastre puternice. A ne agăța de carul civilizației apusene ar fi ca și când am vrea să culcăm în patul somptuos al unui moșneag muribund pe un

²⁰ idem, 215-216.

²¹ Mircea Vulcănescu, *Tânăra generație. Crize vechi în haine noi. Cine sunt și ce vor tinerii români?*, Editura Compania, București, 2004, pp.72-73.

²² Liviu Rebreanu, *Zorile*, în *Opere 16...*, p. 214.

flăcău voinic de abia coborât din creierii munților.”²³ Cu toate acestea, tentația occidentalizării este foarte mare și generează indubitabil dileme și ispite în rândul celor care „încă nu au conștiința puterilor neamului”, căci „ispitele apusului le stau în cale și le împleticesc pașii...E o șovăire în toată viața românească, parcă ne-am simți la o răscruce de drumuri și n-am ști ce să alegem.”²⁴

Într-unul dintre articolele sale de primă importanță, *Europenism sau Românism*, publicat în 1924, în revista *Drum nou*, Rebreanu accentuează entuziasmul augural al sufletului pur românesc și capacitatea acestuia de a crea o cultură proprie distinctivă, reprezentativă pentru destinul istoric al poporului, căci „viața unui neam înseamnă o cultură proprie, suficientă în toate domeniile. Prin ce realizează specific un popor, ia parte adevărată și progresul omenirii.”²⁵ În acest sens, autorul pare să combată teoriile sincronismului lovinescian, potrivit cărora culturile naționale, în procesul lor evolutiv, prezintă necesitatea sincronizării cu literatura și arta europeană, în virtutea ideii că „valoarea artei nu stă în puritatea caracterului ei etnic, ci în alte condițiuni estetice.”²⁶

Liviu Rebreanu se poziționează însă pe linia promovării autohtonismului ca bază a progresului culturii, cu toate implicațiile acestuia vizând tradiția, spiritualitatea religioasă, filosofia de viață a țaranului român, mentalitatea arhaică. Este calea sigură de exprimare a sufletului românesc printr-o cultură viabilă care să asigure progresul, temelia civilizației sau chiar *universalismul*, după cum crede Mircea Eliade. În accepția lui Rebreanu, imitația Occidentului în orașele românești nu este decât „o spoială ridicolă de civilizație”, „*caricaturism occidental*”. La fel cum și aplicarea pe teren autohton a diferitelor sisteme economice, sociale sau politice împrumutate din Occident nu duce decât la încorsetarea spiritului nostru și la reprimarea unei evoluții naturale, organice: „*Constituția noastră belgiană, legile noastre franceze, parlamentarismul nostru britanic au rămas vorbe goale care se repetă papagalicește, la întruniri și prin ziare; literatura și artele, cu cât mai extravagante, cu cât mai izolate și fără nici o înrâurire asupra celor cărora se adresează; democrația noastră nu trăiește decât în ideologia câtorva naivi, precum capitalismul nostru e un nume nou pentru vechea robie a celor mulți de către o mână de îndrăzneți.*” Publicistul înfierează cu vigoare tendințele politice și culturale puternice ale vremii, de capitulare necondiționată în fața modelului occidental și de renunțare la tradiția națională și la valorile proprii: „*Europenizatorii noștri cu orice preț au oroare de tradiție. De dragul lumii străine ar vrea să înnăbușe glasul trecutului. Nu vor să lase tânărul suflet românesc să se*

²³ idem, p. 215.

²⁴ ibidem.

²⁵ Liviu Rebreanu, *Europensim sau Românism*, în *Opere*. 16..., p. 220.

²⁶ ibidem, p. 526.

dezvolte normal, ci se căznesc să-i lipească barbă și mustăți false, cărunte, să-l împopoțoneze cu straie gata făcute de alții pentru alții și își închipuie că astfel sclivișiți vor înșela lumea. Românismul pentru ei înseamnă șovinism, iar religiozitatea înseamnă prostie.”²⁷

Foarte aproape de viziunea etnocratică a lui Crainic, anticipând chiar frenezia spirituală a generației '30, în momentul afirmării ei prin *Itinerariul spiritual* al lui Eliade, Rebreanu are intuiția unui destin auroral, marcat de puritatea spiritului tânăr, energic intrat pe făgașurile cristalizării sale: „Azi sufletul românesc descătușat, tânăr, puternic, simte imperios nevoia e a se realiza în întregime, de a-și împlini menirea ce i-a fost hărăzită.”²⁸

Viziunea exclusivistă a romancierului asupra „românismului” – „numai românismul poate fi aducător de cultură pentru noi”²⁹ – implică emergența unor coordonate frecvente în opera publicistică a lui Rebreanu și care constituie o bază a operei sale literare: tradiția, religiozitatea, nu lipsită de un oarecare iz patriarhal, rămân în cadrele existenței sale o constantă, deseori exprimată în articole sau notații precum *În ce cred?, Hristos a înviat!* sau *Puterea credinței* – în fond, universul tradițional arhaic românesc. Tributar, într-o oarecare măsură, ideilor teoretice ale lui Nichifor Crainic, Rebreanu consideră că specificul național, denumit în epocă **românism**, își trage seva vitală tocmai din aceste valori permanente ale spiritualității autohtone: „religiozitatea e tocmai trăsătura cea mai caracteristică a poporului românesc, că ea e însăși temelia ființei noastre etnice și naționale”³⁰. Creștinismul românesc (în speță ortodoxismul și „catholicismul unit” – aici prozatorul diferențindu-se de mentorul *Gândirii*) a dat coloratura specificității neamului, prin faptul că s-a constituit pe teren autohton, printr-un îndelung proces formativ, organic, interior, adaptat la ritmurile psiho-sociale ale mentalității colective, străvechi, arhaice: „Creștinismul nostru a luat culoarea noastră, s-a prefăcut în sângele nostru, s-a dospit în sufletul nostru. Învățăturile lui Hristos s-au amestecat puțin cu credințele străvechi, dând naștere unei religii anume pentru inima noastră.”³¹

În aceeași termeni este percepută și tradiția, *sufletul unui neam*³² care generează formele de manifestare ale acestuia, prin faptul că înmagazinează „suma tuturor amintirilor, veșnic vie în subconștientul poporului”³³ și care devine astfel matricea creatoare a civilizației ca „totalitate de forme ale vieții unui popor, totdeauna specifice”, în care să se reflecte imaginea

²⁷ Liviu Rebreanu, *Europensim sau Românism*, în *Opere 16...*, p. 221.

²⁸ Ibidem, p. 219.

²⁹ Ibidem, pp. 223-224.

³⁰ idem, *Cumplita nesimțire religioasă a poporului nostru?*, în *Opere 16...*, p. 218.

³¹ ibidem, p. 219.

³² idem, *Tradiționalismul*, în *Opere 16...*, p. 246.

³³ ibidem.

„sufletului aceluia popor”. Respinsă cu asiduitate de moderniștii progresiști, de aceia care deplâng lipsa civilizației, suprimând trecutul modest, lipsit de spectaculozitatea unui destin eroic, tradiția reprezintă, în opinia publicistului, însuși focarul prim al civilizației. Ca urmare, în raportul dintre tradiție și civilizație, Rebreanu postulează primatul tradiției: „tradiția singură creează civilizațiile” care asigură înflorirea unei civilizații specifice, a cărei caracteristică elementară să fie „culoarea românească”.³⁴

Conștientizarea faptului că „acum sufletul românesc trebuie să înceapă a-și realiza viața”³⁵, atrage după sine limpezirea perspectivelor de acțiune la nivelul mentalității și al percepției colective asupra fenomenului românesc. Rebreanu resimte necesitatea unei schimbări în psihologia poporului care să reverbereze mai apoi în cadrul sistemelor politice și sociale. Situațiile critice ale politicii nu scapă de privirea analitică și exploratoare a publicistului care constată cu relevanță că *politica familiară* în mediul căreia „luptele politice românești utilizau negreșit violența verbală” și „certurile erau vehemente și permanente” trebuie eliminată din tabloul României de după Unire. Noile realități ale țării reclamă necesitatea unor noi cadre ale vieții politice, bazate, în primul rând, pe „o profundă seriozitate.” Autorul este conștient că „schimbarea nu se poate face de pe o zi pe alta. Întâi trebuie să se transforme însăși mentalitatea noastră, care apoi va schimba fără îndoială sistemul”³⁶ Ideea de schimbare a mentalității a creat o adevărată emulație în epocă, glisând ușor înspre noțiunea de *om nou*, pe care o întâlnim și în dezbaterile polemice ale lui Eliade sau Cioran ori la ideologii drepte naționaliste. Luat ca atare, conceptul a dobândit un perimetru ideatic, mai mult speculativ, care ulterior, în concepția extremei drepte legionare, s-a cristalizat în paradigmele unei misiuni primordiale, de mistică națională, asumată cu fervoare. Conceptul va fi preluat de altfel și de către ideologia de stânga a regimului comunist după instaurarea acestuia la cârma țării. Revenind însă la începuturile vehiculării acestui termen pe teren românesc – el a fost exploatat la maximum în Europa, atât de către ideologia nazistă sau fascistă, cât și de comunismul internațional – se constată faptul că sensul său utopic în fond, vizează tocmai schimbarea din temelii a mentalității individuale și colective, privite ca premise în dezvoltarea și progresul social. De mare succes în rândurile intelectualilor vremii, noțiunea este percepută de fapt ca un rezultat imaginat în urma unor transformări interioare a individului, de natură psihologică, morală, spiritual religioasă care să construiască mai apoi o nouă atitudine socială. Aspectul este strâns legat de emanciparea tinerilor intelectuali ai generației '30 care, cuprinși de frenezia și patosul trăirii experimentale, încercau o „revizuire de valori” și depășirea limitelor perimate ale vieții sociale și politice: „De abia acum

³⁴ ibidem, p. 247.

³⁵ idem, *Europensim sau Românism*, în Opere. 16..., p. 220.

³⁶ Liviu Rebreanu, *Comploturi*, în Opere. 16..., p. 256.

începe să fie înțeles sensul acestei revoluții creștine, care încearcă să creeze o Românie nouă creând întâi un om nou, un creștin perfect - și care înlocuiește vechea «viață politică», printr-o «viață civilă», adică restaurează raporturi de omenie și de creștinătate în sânul aceleiași comunități de sânge»³⁷.

³⁷ Mircea Eliade, *Texte «Legionare» și despre «Românism»*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001, p. 51.